

tevârih, İstanbul 1279, I, 133; *Keşfü'z-zunûn*, I, 299; Melloransky, "Otrivki iz divana Achmeda Burhaneddina Sirasskogo", *Vostochnyia Zametki*, Petersburg 1895, s. 131-152; Gibb, *HOP*, I, 204-224; Köprülüzâde Mehmed Fuad - Şahâbeddin Süleyman, *Yeni Osmanlı Târih-i Edebiyyâtı*, İstanbul 1332, I, 169-173; F. F. Godsell, *Divân-ı Kadı Burhaneddin Gazel ve Rubâiyâtının Bir Kısmı Tıyûğları*, İstanbul 1922; Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1971, I, 265-367; Ali Alpaslan, *Kadı Burhaneddin Divanı'ndan Seçmeler*, Ankara 1977, s. XXVII-LIII; Muharrem Ergin, "Kadı Burhaneddin Divanı Üzerinde Bir Gramer Denemesi", *TDED*, IV/3 (1951), s. 287-327; Ali Nihad Tarlan, "Kadı Burhaneddin'de Tasavvuf", a.e., VIII (1958), s. 8-15; IX (1959), s. 27-32; X (1960), s. 1-4; XI (1961), s. 19-24; Ayhan Gültaş, "Kadı Burhaneddin Divanı'nda Musiki Unsurları", *MK*, sy. 40 (1983), s. 23-24; Hatice Tören, "Kadı Burhaneddin Divanı'nda Bazı Yeni Okuyuşlar", *İlmî Araştırmalar*, sy. 9, İstanbul 2000, s. 209-219.



HATİCE TÖREN

Kadı Burhâneddin Devleti. Sivas ve Kayseri merkez olmak üzere Orta Anadolu'da kurulmuştur. Kadı Burhâneddin'in 782'de (1381) Eretnaoğulları Beyliği'nin başına geçmesinden vefat tarihi olan 800 (1398) yılına kadar süren devlet Orta Anadolu'da Osmanlılar, Karamanoğulları, Akkoyunlular ve Timurlular arasındaki münasebet ve mücadelelerde önemli rol oynamıştır. Başlangıçta Eretnaoğlu Ali Bey'in oğlu Mehmed'in nâibi olarak önde gelen beyler ve kumandanların bağlılığını sağlayan Kadı Burhâneddin daha sonra tahtı tehdit altında tutan rakiplerine karşı harekete geçti. Amasya Emîri Hacı Şadgeldi'nin üzerine yürüyerek onu yenip öldürttü (1381 sonbaharı). Hemen ardından adına hutbe okutup para bastırdı ve kendini sultan ilân etti. İslâm dünyasındaki geleneğe uyarak Irak, Suriye ve Anadolu'daki devlet ve beyliklere elçiler gönderip tahta geçtiğini bildirdi. Eretna ailesinden kendine muhalefet edebilecek kimseleri ortadan kaldırdı. Diğer muhaliflerini de çeşitli vesilelerle kendine tâbi kılmaya çalıştı. Ülkede istikrarı sağlayıp yönetimi tamamen kendi kontrolü altına alıncaya kadar barış politikası izledi ve hâkimiyet sahasını genişletmek amacıyla sefere çıkmadı. Bu süre içinde komşu beyliklerle iyi geçindi. Ardından kendisine karşı çıkan Tokat emirini itaat altına almak için 1382 ilkbaharına kadar şehri kuşattıktan sonra Sivas'a döndü. Aynı yıl yaz aylarında Tokat'ı bir defa daha kuşattı. Kale muhafızı Moğollar'la anlaşarak Kadı Burhâneddin'i zor durumda bıraktı; Amasya emirinin de sözünde durmayıp ona karşı saldırıya geçmesi üzerine Kadı

Burhâneddin'in ordusu mağlûp olup dağıldı. Ancak Dulkadirli Halil Bey'in ve dağılan emirlerin kendisine iltihak etmesi üzerine tekrar Sivas'a döndü.

1383'te Sivas'taki bazı beylerin komplosundan kurtulan Kadı Burhâneddin, babası Hacı Şadgeldi'nin intikamını almak için kayınpederi Candaroğlu Kötürüm Bayezid'den destek alarak harekete geçen Ahmed Bey'i bozguna uğrattı (785/1383-84). Ardından Dulkadiroğulları'yla iş birliği yaptı, düzenli askerî birlikler teşkil ederek Sivas'tan Akdeniz'e kadar uzanan bölgedeki Türkmenler'i itaat altına aldı. Türkmen ve Moğol tehlikesini bertaraf ettikten sonra kız kardeşini Tokat Kalesi beyi ile evlendirdi; bu sayede aldığı destekle Amasya üzerine yürüyerek Amasya emirini üst üste bozguna uğrattı (1384).

Osmanlı Sultanı I. Murad'ın kendilerine karşı bir sefer düzenleyeceğini öğrenen Candaroğulları Beyi Kötürüm Bayezid, Kadı Burhâneddin'e haber gönderip kendisiyle iyi ilişkiler kurmak istediğini bildirdi. Ancak samimi olmadığı anlaşıncı hem Kadı Burhâneddin gibi güçlü bir müttefiki hem de tahtını kaybetti (786/1384). Bu arada Tokat Kalesi muhafızı da Sivas'a gelerek bağlılık arzetti. Kadı Burhâneddin, 1387'de Köseadağ'da bulunduğu sırada Sivas halkının ayaklandığını öğrendi ve kumandanlarından birini gönderip bu isyanı bastırdı. 1389'da meydana gelen Kosova Savaşı'na kadar Osmanlılar'la iyi ilişkiler kuran Kadı Burhâneddin bu tarihten itibaren Osmanlılar'la mücadeleye girişti ve Kırşehir'i ele geçirdi. I. Bayezid'in karşı harekâtı ve Anadolu'da siyasî birliği kurma çabaları Candaroğulları ile Kadı Burhâneddin Devleti'ni ittifağa sevketti. Bayezid, 1391'de Candaroğlu II. Süleyman Paşa üzerine yürüdüyse de müttefiki Kadı Burhâneddin'in kuvvetleri karşısında başarılı olamadı. Ancak ertesi yıl tekrar Candaroğulları topraklarına girdi ve ardından Osmancık'ı aldı. Fakat Çorumlu'da yapılan savaşta Kadı Burhâneddin'e yenilip geri çekildi (1392). Bundan cesaret alan Kadı Burhâneddin Sivrihisar ve Ankara'ya saldırdı. 1393'te Tâceddinoğulları, Taşanoğulları ve Bafra hâkimi Osmanlılar'a tâbi oldu. Aynı yıl Moğol beyleri Kadı Burhâneddin'i Osmanlı topraklarına saldırmaya teşvik ettiyse de bu teklif devlet erkânı tarafından kabul edilmedi. Osmanlılar'ın Yeşilırmak havzasına hâkim olmasından rahatsız olan Kadı Burhâneddin onların güneye inmelerini önlemek için bazı tedbirler aldı.

Bu arada Ekim 1393'te Tıkrî'ti ele geçiren Timur, Kadı Burhâneddin'e ve Anadolu'daki diğer beylere mektup yazarak kendisine itaat etmelerini istedi. Bu teklifi reddeden Kadı Burhâneddin, mektubun birer sûretini Memlûk Sultanı Berkuk'a ve I. Bayezid'e gönderdi. I. Bayezid, Berkuk, Altın Orda Hanı Toktamış ve Kadı Burhâneddin Timur'a karşı bir ittifak oluşturdular. Timur bu ittifakı bozmak için yola çıktı ve 1394 başında Anadolu topraklarına girip Erzurum'a kadar geldi. Ancak âni bir kararla Erzurum'dan geri döndü. Timur tehlikesi bir süre için kalmıncı Kadı Burhâneddin kendi topraklarına saldıran Amasya Emîri Ahmed Bey üzerine yürüdü ve her tarafı yakıp yıktı. Timur, Kadı Burhâneddin'in kendisine karşı giriştiği faaliyetlerden haberdardı. Bundan dolayı Bayezid'e yazdığı mektupta Memlûk Sultanı Berkuk ile iş birliği yapan Kadı Burhâneddin'i cezalandıracağını bildiriyordu. Ancak Kadı Burhâneddin'in bu tehditlere kulak asmadığı ve ondan çekinmediği bir şiiirinden anlaşılmaktadır (*Kadı Burhaneddin Divanı*, s. 586).

Kadı Burhâneddin, merkezî otoriteyi kurmak ve geniş bir alanda hâkimiyet tesis etmek amacıyla etrafındaki beyliklerle de mücadele etti. Karamanoğulları, Erzincan Emîrliği, Amasya Emîrliği ve Kuzey Anadolu'daki Türkmen beylikleri üzerinde nüfuz kurmayı başardı. Fakat bu durum uzun sürmedi ve bu beylikler yeniden eski durumlarını kazanmak amacıyla Berkuk, Bayezid ve Timur ile iş birliği yaptılar. Bu arada Osmanlılar da Kadı Burhâneddin Devleti'ne karşı Memlûkler'le anlaştı. Bunun sonucunda Memlûk kuvvetleri 1388'de kırk gün boyunca Sivas'ı kuşatma altında tuttu.

Bu gelişmeler üzerine Kadı Burhâneddin, rakip ve düşmanlarını kendisine karşı kıskırtan Kayseri Emîri Cüneyd üzerine yürüyüp Develi Kalesi'ni kuşattı (1389). Zor durumda kalan Cüneyd Bey kaleyi teslim edip itaatini bildirdi. Kadı Burhâneddin, Osmanlılar'a bağlılık bildirmiş olan Tâceddinoğulları'na karşı da seferler düzenledi. Kadı Burhâneddin'in bunların dışında iki önemli rakibi, Timur'a bağlılıklarını bildiren Karamanoğulları'ndan Alâeddin Bey ile Emîr Mutahharten idi. Kadı Burhâneddin önce Mutahharten ile savaşmak için Erzincan üzerine yürüdü, ancak Karayülük Osman Bey'in Kemah'ı yağmalamakta olduğunu öğrenince o tarafa yöneldi. Fakat onun bölgeden uzaklaştığını görünce takip etmedi. Daha sonra Pulur sahrasında yapılan Erzincan sa-

vaşında Mutahharten'e yenilen Kadı Burhâneddin (Muharrem 798/Ekim 1395) onu bertaraf etmek için çok uğraştıysa da başarılı olamadı ve kendisiyle anlaştı. Bu arada Timurlu kuvvetlerinin Erzincan yakınlıklarına kadar geldiği haberini alınca Sivas'a dönüp Berkuk'tan yardım istedi. O da Suriye'deki bir kısım kuvvetlerini Sivas'a gönderdi.

Kadı Burhâneddin, Memlûk Sultanı Berkuk'un Türkmen beylerinden Umuroğlu İbrâhim vasıtasıyla Dulkadirli Halil Bey'i öldürtmesi üzerine Memlûkler'e karşı düşmanca bir tavır takındı. Onun Memlûkler'e isyan eden Malatya nâibüsaltanası Mintaş'ı koruması ve Malatya'yı ele geçirmek için yola çıkmasını Memlûkler'e karşı bir saldırı olarak kabul eden Berkuk, Yelboğa kumandasındaki bir askerî birliği Sivas'a sevketti. Yelboğa bir süre şehri kuşattıktan sonra geri döndü. Kadı Burhâneddin ile Memlûkler arasındaki bu düşmanlık Timur'un Ortadoğu'ya gelmesi üzerine dostluğa dönüştü.

Kadı Burhâneddin Devleti ile Akkoyunlular arasındaki ilişkiler daha Kadı Burhâneddin'in vezirliği döneminde başladı ve çeşitli safhalardan geçti. Mutahharten tarafından bozguna uğratılan Akkoyunlu beyleri Ahmed Bey ile kardeşi Hüseyin Bey Kadı Burhâneddin'e sığındılar ve onunla beraber Amasya ve Erzincan seferlerine katıldılar (1394). Kadı Burhâneddin, Erzincan'dan Bayburt'a kadar olan toprakları onlara dirlik olarak verdi. Kutlu Bey'in oğlu Karayülük Osman da Kadı Burhâneddin'in hizmetine girdi. Ancak Kadı Burhâneddin'in yeğeni ve Kayseri Valisi Şeyh Müeyyed'i Karayülük Osman'ın ricasına rağmen öldürtmesi aralarının açılmasına sebep oldu (799/1396). Daha sonra Karayülük Osman sürüleri için Kadı Burhâneddin'den bir yaylak istedi. Kadı Burhâneddin ancak sonbahara kadar bir yaylak verebileceğini belirtince Karayülük Osman buna çok öfkeleni ve ülkesine dönmeye karar verdi. Kadı Burhâneddin onun bu davranışından rahatsız olup kendisini takibe koyuldu. Sarp dağlara çekilen Karayülük, Kadı Burhâneddin'i âni bir baskınla yenip esir aldı ve öldürttü (800/1398).

Sivas eşrafı ve emîrlar, Kadı Burhâneddin'in yerine hayattaki tek oğlu Kayseri Valisi Alâeddin Ali Çelebi'yi getirdiler ve Karayülük Osman'a karşı şehri savundular. Bu arada Kara Tatarlar'dan yardım istendi, fakat yardıma gelen Tatarlar Akkoyunlu kuvvetleri karşısında yenildi. Bu

nun üzerine Sivaslılar, yaklaşmakta olan Türkmen ve Timur tehdidine karşı I. Bayezid'den yardım istediler. Bayezid, oğlu Süleyman Çelebi'yi Sivas'a gönderdi. Karayülük Osman'ı mağlûp eden Osmanlı kuvvetleri şehre hâkim oldular. Tokat, Niksar ve Kayseri de Osmanlı hâkimiyetine geçti. Böylece Kadı Burhâneddin Devleti sona erdi (800/1398). Osmanlı kaynaklarında Zeynelâbidin olarak geçen Alâeddin Ali Çelebi eniştesi Dulkadıroğlu Nasreddin Mehmed Bey'in yanına gitti. Daha sonra Osmanlılar'ın hizmetine girdi. II. Murad devrinde Karamanoğulları üzerine yapılan sefere katıldı ve 846'da (1442) öldü.

BİBLİYOGRAFYA :

Kadı Burhanettin Divanı, İstanbul 1944, s. 586; Esterâbâdi, *Bezm ü Rezm* (nşr. Kilisli Muallim Rifat), İstanbul 1928; a.e. (trc. Mürsel Öztürk), Ankara 1990, bk. İndeks; İbn Haldûn, *el-İber*, V, 561-563; İbn Arabşah, *'Acâ'ibü'l-makdûr* (nşr. Ahmed Fâyiz el-Hımsî), Beyrut 1407/1987, s. 179-191; Ahmed Tevhîd, *Meskûkât-ı Kadime-i İslâmiyye Kataloğu*, İstanbul 1321, s. 442-444; Halil Edhem [Eldem], *Düvel-i İslâmiyye*, İstanbul 1928, s. 384-388; Şehabeddin Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı*, İstanbul 1961, bk. İndeks; Ebû Bekr-i Tihri, *Kitâb-ı Diyârbâkriyye* (nşr. Necati Lugal - Faruk Sümer), Ankara 1964, I, 40-45; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 162-168; ayrıca bk. İndeks; Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, Ankara 1991, II, 43-223; Erdoğan Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, Ankara 1991, s. 299-301; İsmail Aka, *Timur ve Devleti*, Ankara 1991, s. 18-20, 24; Kemal Göde, *Eratnalılar (1327-1381)*, Ankara 1994, bk. İndeks; İlhan Erdem - Necib Akkoyunlu, *Akkoyunlu İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, Ankara 1999, s. 39-45; E. A. Zachariadou, "Manuel II. Palaeologus on Strife between Bayezid and Kadı Burhan al-Din Ahmad", *BSOAS*, XVIII (1980), s. 471-481; J. Rypka, "Burhan al-Din", *EP*² (İng.), I, 1327-1328; Halil İnalıcık, "Bayezid I", *DİA*, V, 232-233.



ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

KADI KÖPRÜSÜ

(bk. İSHAK PAŞA KÖPRÜSÜ).

KADILASKER

(bk. KAZASKER).

KADILCEMÂA

(bk. KADILKUDÂT).

KADILCÜND

(bk. KAZASKER).

KADILKUDÂT

(قاضى القضاء)

İslâm devletlerinde yargı sisteminin başında bulunan görevliye verilen unvan.

Sözlükte "kadılar kadısı" anlamına gelen bir terktir; başkadı olarak da geçer. Kādilkudât, III. (IX.) yüzyılın sonlarına kadar umumiyetle başşehrin kadısına verilen bir şeref unvanı iken sonraki dönemlerde devletin ülke ya da bölgedeki yargı teşkilâtının üst yöneticisi konumunu kazandı; ülkenin çeşitli bölgelerinde ve şehirlerinde görev yapan bütün kadılar onun nâibi olarak tayin edilir oldu. Kendisine halifenin temsilcisi olması dolayısıyla "kādî'l-halife", makamının başşehirde bulunması sebebiyle başşehirli veya bir bölgeye nispetle Bağdat kadısı, Rey kadısı, Mısır kadısı ... denirdi. Ayrıca "kādî'l-memâlik, kādî'l-âfâk, el-kādî'l-kebîr" gibi tabirler de kullanılmaktaydı. İlk defa Abbâsîler tarafından Bağdat'ta kurulan kādilkudâtlik müessesesi, daha sonra birçok İslâm devletinde aynı adla ihdas edilmiş olmakla birlikte Endülüs'te kādilkudât unvanından daha önce kullanılmaya başlanan ve zamanla Mağrib ve Endülüs'te kurulan bütün İslâm devletlerinde görülen "kādilecemâa" başşehir kadılığı makamına getirilen kişinin unvanı olmuştur. Mâverdi'nin 429'da (1038) akda'l-kudât olarak atanmasından itibaren rütbe bakımından kādilkudât'tan sonra gelen ve ona niyâbet eden akda'l-kudât unvanlı yüksek hâkimler görev almışlardır. Bu uygulama Memlûkler döneminde de sürmüştür.

Kavram, Fıkıh kitaplarında kādilkudâtlik müessesesi ayrı başlık altında incelenmeyip kadılarda aranan nitelikler ve ehliyet şartları kādilkudâtlar için de aynen geçerli kabul edilir; sadece kadıların yetki alanları ve böyle bir unvanı kullanmanın cevazı tartışmaları çerçevesinde bu kurumla ilgili bazı açıklamalar yapılır (mesele bk. İbn Nüceym, II, 156-157; V, 252; VI, 282, 295-296; VII, 6-7). Müessese hakkında bilhassa merkez kadılarının biyografisine dair eserlerde ve tarih kitaplarında kapsamlı bilgilere rastlamak mümkündür. Kurumun meşruiyeti konusunda bir ihtilâf bulunmamakla birlikte kādilkudât unvanını kullanmanın dinî yönü, terkinin ifade ettiği iddialı anlamın ilâhî sıfatlarla ilişkilendirilmesi yapılarak bazı âlimlerce tartışılmışsa da kadılar arasında bir hiyerarşiyi gösteren bu unvanın "zamanının